

SLOVENSKA UNIVERZA ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO OBDOBJE SKOZI SVOJIH DVAJSET LET

1. Položaj starejših je odraz danih družbenih okoliščin

Razvoj univerze za tretje življenjsko obdobje

Nedavno smo se udeležili Panevropskega foruma za izobraževanje starejših v Barceloni. George Welles z Inštituta za proučevanje starosti in staranja na Univerzi v Oxfordu je povedal: »Ko sem se pred tridesetimi leti začel ukvarjati s vprašanji starosti, so govorili, da je starost problem. Kasneje so spremenili mnenje in starost je postala izziv. Danes povsod po Evropi govorijo o starosti kot o priložnosti in o starejših ljudeh kot o skritih zakladih znanja in izkušenj ali kot pravijo ekonomisti skritih človeških virih«.

Ta poved dobro osvetli dejstvo, da je starost vprašanje dogovora v družbi. Starost je konstrukt, kot pravijo sociologi. Starost odraža družbene okoliščine v dani družbi in položaj starejšega človeka je odvisen od teh družbenih okoliščin. Od teh okoliščin pa je odvisno tudi izobraževanje starejših in položaj organizacij, ki se ukvarjajo z izobraževanjem starejših. Tudi univerza za tretje življenjsko obdobje ni izjema.

Univerza za tretje življenjsko obdobje je civilna, nevladna, prostovoljsko organizirana izobraževalna organizacija, namenjena razvoju starejših in njihovi integraciji v skupnost. Temelji na skupnem učenju, soodgovornosti in prostovoljnem delu vseh članov: slušateljev, mentorjev in sodelavcev univerze.

Začetki izobraževanja starejših pri nas segajo v leto 1984, ko je doc. dr. Dušana Findeisen uvedla prvi eksperimentalni izobraževalni program za starejše iz francoskega jezika. Nastal je v želji, da bi v izobraževanje vrnili kulturo, izraznost in dali pomen posamezniku, ki se uči: tega, kar si želi in tako kot si želi. V letu 1986 smo v okviru Andragoškega društva in na pobudo prof. dr. Ane Krajnc s Filozofske fakultete v Ljubljani s prostovoljnim delom postavili temelje današnji univerzi za tretje življenjsko obdobje.

Od prvih 6 slušateljev v letu 1984 se je v dvajsetih letih število slušateljev zgolj v Ljubljani povzpelo na 4232 v 229 študijskih krožkih in skupinah. Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje pa združuje že blizu 17000 slušateljev v 31 univerzah za tretje življenjsko obdobje. Nastajanje in razvoj univerze za tretje življenjsko obdobje je spremljala javna kampanja za spreminjanje stališč do izobraževanja starejših in družbenega položaja starejših.

Dejavnosti univerze se širijo, število študijskih skupin narašča. Vzrok temu je vse večje število upokojencev, povečanje števila predčasno upokojenih in nezaposlenih oseb, popularnost izobraževanja za tretje življenjsko obdobje in nenazadnje dejstvo, da je za starejše ljudi pri nas prav malo ustanov za zadovoljevanje potreb starejših. Le-te so: »Potreba po izražanju in sporazumevanju. Potreba po razumevanju in spreminjanju sebe in skupnosti. Potreba po doživljanju lepote. Potreba po dejavnem sodelovanju v skupnosti. Potreba po pripadnosti. Potreba po ustvarjanju novih stikov z ljudmi«. (Findeisen, 1999, v: *Izobraževanje odraslih v njihovih poznejših letih*, str. 76)

Žal pomanjkanje tovrstnih ustanov v naši družbi kaže na to, da v naši kulturi istovetimo starost z upadanjem. Na starejše najpogosteje gledamo kot na tiste, ki jih bremeni neprijetna teža let. To težo je treba zmanjšati tako, da kaj storimo za njih. Celo izobraževanje tedaj pojmujeemo kot nekakšno socialno storitev za starejše. Redka so razmišljanja, da imajo starejši še vnaprej vitalne in pomenljive vloge, ki so v korist njim in družbenemu razvoju.

Razen tega večina ved in javnih občil utrjuje slabšalne in negativne stereotipne poglede na starejše. Medicina jih vidi kot paciente in ne kot ljudi z mnogimi potrebami, ekonomija kot odvisneže ali potrošnike, politika jih obravnava kot socialno varstveni problem, psihologija starosti se posveča vprašanju upadanja spomina, itd... Zdi se, da le področje izobraževanja starejših vidi starejše razvojno oziroma priznava razvojne možnosti starejših. Tako ni nenavadno, da se število starejših, ki si želijo razvoja, samopotrjevanja, druženja z vrstniki in drugimi rodovi v primarni socialni skupini, kakršna je študijski krožek na univerzi za tretje življenjsko obdobje, nezadržno večja.

2. Poslanstvo univerze za tretje življenjsko obdobje

Temeljna načela univerze za tretje življenjsko obdobje so nastala iz ljudi, razvijali in spreminjali pa smo jih glede na spreminjajoče se družbene okoliščine. Prav tako pa se je spreminjalo tudi poslanstvo in cilji univerze za tretje življenjsko obdobje.

Z univerzo za tretje življenjsko obdobje je nastala prelomnica v izobraževanju odraslih pri nas. Odrasli so se pričeli izobraževati za življenje in ne zgolj za delo.

Prvi cilji univerze so bili spreminjanje pogleda na izobraževanje odraslih, uvedba vseživljenjskega izobraževanja, poudarek na vlogi posameznika v izobraževanju, razvijanje izraznosti, kulture, raziskovanja. Odkrivali smo nove metode v izobraževanju odraslih (dialoško učenje v majhnih učnih skupinah) in izobraževanje vse bolj vodili k delu za okolje in za skupnost.

Sprva je bilo izobraževanje starejših namenjeno vračanju kulture v tedaj razosebljeno izobraževanje, kasneje smo prisluhnili željam in potrebam starejših in mentorjev in nastajali so programi prav za njih in z njimi.

Še kasneje smo verjeli v medgeneracijska povezovanja, kajti nobena generacija ne more živeti v getu, še najmanj starejši. Spoznali smo, da je treba izobraževati tudi socialno okolje. Pričeli smo z izobraževanjem mentorjev, ljudi iz poklicev, ki so v stiku s starejšimi, mlade študente andragogike, še posebej pa smo veliko delovali v javnosti.

Spoznali smo, da so »poznejša leta nekaj širokega, nekaj, kar se zaradi družbenih pritiskov pričinja že po štiridesetem letu starosti«. (Šantej, 2000, v: Univerza za tretje življenjsko obdobje v očeh novinarjev in javnosti, str. 2)

Naša izobraževalna prizadevanja so od tedaj namenjena tudi izobraževanju starejših delavcev, starejšim brezposelnim, predupokojitvenemu izobraževanju in izobraževanju za stanja tretjega in četrtega življenjskega obdobja.

Spoznali smo, da z izobraževanjem spodbujamo integracijo starejših v okolje, v razvoj tega okolja, v pridobitno in nepridobitno delo. Pričeli smo z izobraževanjem za prostovoljstvo starejših.

Univerza si danes na različne načine prizadeva za preprečevanje izločenosti starejših iz družbe, za njihovo dejavno življenje, za njihovo prispevanje h ekonomskemu in družbenemu razvoju ter za spreminjanje politike starosti in staranja.

3. Dejavnosti univerze za tretje življenjsko obdobje

V dvajsetih letih delovanja smo s prostovoljnim delom oblikovali in razvili koncept univerze za tretje življenjsko obdobje, pomagali pri ustanovitvi neformalne mreže slovenskih univerz za tretje življenjsko obdobje, ki sežejo tudi v manjše kraje in tako bistveno zmanjšujejo neenakosti v dostopu do izobraževanja odraslih. Ta koncept dograjujemo in širimo tudi z izobraževanjem mentorjev.

Delo univerze za tretje življenjsko obdobje smo raziskovalno spremljali in zlagoma je nastal koncept izobraževanja starejših odraslih pri nas. Nastanek in razvoj univerze so spremljale številne raziskave, diplomske in magistrske naloge ter prva doktorska disertacija s tega področja pri nas. Univerza za tretje življenjsko obdobje je leta 1995 pripomogla tudi k ustanovitvi Evropske zveze univerz za tretje življenjsko obdobje pri Univerzi v Ulmu in postala njena članica.

Kot sta se zlagoma oblikovala koncept izobraževanja starejših in organizacijska oblika univerze za tretje življenjsko obdobje, tako so se razvijale in širile dejavnosti univerze in se sčasoma strnile v naslednja področja delovanja:

- izobraževanje starejših odraslih (kontinuirane študijske dejavnosti v sklopu študijskega leta)
- predupokojitveno izobraževanje
- izobraževanje starejših za samozaposlitev
- izobraževanje starejših za prostovoljno delo
- izobraževanje starejših odraslih za prispevanje k lokalnemu razvoju
- izobraževanje starejših in javnosti za spreminjanje položaja starejših v družbi in za dejavno sožitje z drugimi generacijami

- svetovanje starejšim za življenje in reševanje življenjskih vprašanj
- izobraževanje za razvoj novih univerz za tretje življenjsko obdobje
- izobraževanje mentorjev starejših
- izobraževanje strokovnjakov s področja socialnega varstva in drugih strokovnjakov v povezavi s vprašanji starejših ljudi
- izobraževanje starejših delavcev, delodajalcev in javnosti za spreminjanje položaja starejših delavcev
- povezovanje z evropskimi partnerji v projektih razvoja izobraževanja starejših
- povezovanje s sorodnimi ustanovami doma in v tujini
- študijske izmenjave slušateljev
- projekti izobraževalnega turizma
- povezovanje z nevladnimi organizacijami za razvoj civilne družbe
- založniška dejavnost
- razvojno raziskovalna dejavnost
- mentorstvo mladim raziskovalcem in študentom
- priprava strokovnih posvetov
- borza dela in znanja.

4. Motivi starejših za izobraževanje

Za vse, ki prihajamo v stik s starejšimi študenti, je dobro, da razumemo motive, ki jih privedejo v izobraževanje. Vse opravljene študije so pokazale, da to ni povečanje obsega prostega časa ali sprememba v življenjskem slogu. To je potrdila tudi anketa, ki so jo izvedli starejši študenti sami (Kolbezen, 2001, v: Tretješolci št.1, str. 12). Gre za motive, ki imajo svoje korenine globoko v preteklosti. Večkrat gre za t.i. nadomestno učenje, za ljudi, ki so si neko znanje želeli pridobiti že davno, pa prej do tega znanja niso mogli priti. Mnogi se učijo stvari, ki so jih nekoč že znali, pa želijo sedaj to znanje obnoviti in nadgraditi. Močan motiv za izobraževanje je pomoč članom družine ali vzpostavljanje bogatejših odnosov z njimi. Velikokrat si starejši želijo bolje razumeti sebe in druge ljudi okoli sebe, razumeti družbena dogajanja. Želijo si biti v stiku z ljudmi drugih generacij, slediti vprašanjem, ki zaposlujejo te generacije, jih bolje razumeti.

Nekateri se vključijo v vrsto dejavnosti iz želje, da spoznajo še to in ono področje, pogosto tudi iz nepriznanega strahu, da če prenehajo s to silno zaposlenostjo, se jim bo življenje »ustavilo«. Največkrat pa slušatelje pri odločitvah za to ali ono študijsko dejavnost vodita, preprosto, vedoželjnost in želja po ugodju, ki se sproža ob učenju.

5. Študij na univerzi za tretje življenjsko obdobje

Temeljna izobraževalna oblika na univerzi za tretje življenjsko obdobje je študijski krožek, kar pomeni, da so poleg mentorja tudi slušatelji sami s svojimi izkušnjami, znanjem in kulturo vir učenja skupine.

Študijski krožki, če je le mogoče, svoje učenje obeležijo s študijskimi »izdelki«. To so razstave, prevodi, literarni večeri ali zborniki, televizijske ali radijske oddaje, priprava študijskih izletov ter projektov izobraževalnega turizma, ipd.

Ostale izobraževalne oblike so še predavanja, študijska potovanja, izobraževalni tabori, učenje v parih, raziskovalno učenje, poletna univerza za tretje življenjsko obdobje, študijske izmenjave slušateljev, itd.

Kaj vse so študijske dejavnosti na univerzi za tretje življenjsko obdobje? Zdaleč največji interes prevladuje za področje jezikovnega izobraževanja, splošne in umetnostne zgodovine, arheologije, etnologije, geografije in sorodnih ved.

Med prvimi so zaživele prav jezikovne študijske skupine, saj »učenje tujega jezika v tem življenjskem obdobju ni le prostovoljno odpiranje nekemu novemu znanju ali neki novi spretnosti, marveč je zlasti spoznavanje neke druge/nove kulture ter radost sporazumevanja, odkrivanja in poglobljanja medčloveških vezi«. (Findeisen, 1997, v: Jezikovna vzgoja na Univerzi za tretje življenjsko obdobje, str. 30)

Področje zgodovinskih in sorodnih humanističnih in družboslovnih ved je bilo v času rednega šolanja starejših bolj zanemarljivo področje. Večina naših starejših študentov npr. navaja, da predmeta umetnostna zgodovina v obdobju njihovega šolanja sploh ni bilo v učnem programu. Pa tudi, mladi so obrnjeni v sedanost, v prihodnost. Starejši človek pa išče povezavo s svojimi koreninami, s svojo preteklostjo, ustvarja svojo identiteto, tradicija postaja dobiva vse pomembnejše mesto v njegovem življenju.

Navedenim študijskim področjem se tesno približuje umetniško ustvarjanje in izražanje v slikarstvu, kiparstvu, oblikovanju gline, grafiki, krasilni umetnosti, ustvarjalnem pisanju, lepopisju, itd. Starejši nosijo v sebi veliko bogastvo: osebna doživetja in izkušnje. Ena

naravnih človeških teženj je, da bi to, kar nosi v sebi, predal tudi drugim, da svoja čutenja in doživetja spoji z ostalim človeškim izročilom in v splošno kulturo ljudi.

V času izjemnih družbenih sprememb človek vse težje sledi vsem novostim, potrebam in zahtevam iz okolja. Da jih lahko razume, obvladuje in samostojno rešuje, potrebuje mnogotera znanja. S tem namenom smo na univerzi za tretje življenjsko obdobje razvili številne študijske programe kot so: Razumevanje in boljše obvladovanje medosebnih odnosov, Psihologija tretjega življenjskega obdobja, Razumevanje in ohranjanje zdravja, Ali razumemo in znamo uporabljati pravo, Kako nam znanje ekonomije pomaga v vsakdanjem življenju, računalniško izobraževanje in druge.

Študente na univerzi za tretje življenjsko obdobje dostikrat poveže tudi raziskovalno učenje, ki raste iz različnih motivov: (1) iz osebne raziskovalnega zanimanja in ob povezavi z drugimi slušatelji, ki si želijo proučiti posamezno temo (npr. življenje in delo nekaterih meščanov), (2) iz želje, da se znanja in vedenja ter spretnosti slušateljev preverijo in potrdijo (kot npr. raziskava o silvestrovanju Ljubljančanov v prejšnjem stoletju, ki je nastala v povezavi z Mestnim muzejem Ljubljana), (3) iz želje, da bi ustvarili ali raziskovali načine sporazumevanja (kot npr. vlogo novih tehnologij v življenju ljudi nad 45 let), (4) s pomočjo znanja jezikov širiti slovensko kulturo in sodelovati v raziskovalnih temah skupaj z drugimi evropskimi študenti univerz za tretje življenjsko obdobje (kot, denimo, v raziskavi »Kruh skozi čas«).

6. Kdo so študenti univerze za tretje življenjsko obdobje

Tudi podoba študentov univerze za tretje življenjsko obdobje zrcali družbene spremembe. Pred dvajsetimi leti, ko smo ustanovili univerzo, so bili naši slušatelji zgolj v Ljubljani, danes jih najdemo že skoraj v vseh večjih krajih Slovenije. V začetku so se študenti vpisovali v študijske krožke tujih jezikov, književnosti, keramike, slikarstva. Aktualni dogodki v svetu, umetnostna zgodovina ali krajevna zgodovina jih takrat niso privlačili. To zanimanje se je okrepilo šele takrat, ko se je kultura pričela vračati v naše družbeno življenje, ko je zgodovina postala potrebna za razumevanje lastne identitete, sedanosti in prihodnosti. Torej šele tedaj, ko so te vede znova pridobile širšo vrednost.

Prvi slušatelji so bili v povprečju starejši od današnjih, za spoznanje z višjo izobrazbo. V tistih začetnih časih je bilo več kot 80% visoko izobraženih. Danes prevladujeta končana srednja in visoka šola, sledi končana višja šola. Raziskave rednih študentov o izobraževalni biografiji študentov univerze za tretje življenjsko obdobje (Zalokar, 2000, v: Vpliv izobraževalne biografije na izobraževanje starejših odraslih v tretjem življenjskem obdobju, str. 47) je pokazala, da njihovi izobraževalni in kulturni interesi izhajajo iz njihove družine, prihajajo od staršev ali celo umrlih prednikov, ki jih niso nikoli poznali, od njihovih partnerjev, iz njihovih pristočasnih dejavnosti in pod vplivom različnih družbenih dogodkov, ki so obeležili njihovo starostno obdobje, redkeje pa so ti interesi posledica šolanja.

Prvi slušatelji so bili ob vpisu že deset ali več let v pokoju. Danes je večina slušateljev mlajših, v povprečju okoli 60 let. Mnogi se vpišejo na univerzo že ob prehodu v upokojitev, v želji, da omilijo »šok upokojitve«. Prvi slušatelji so bili tako moški kot ženske. V nasprotju s tem začetnim obdobjem pa danes prevladujejo ženske, »čemur med drugim botruje dejstvo, (1) da je večina programov na univerzi takšnih, da razvijajo občutljivost in estetska merila, manj je tehniških ali znanstvenih programov, (2) da so v našem okolju ženske socializirane tako, da lahko priznajo neznanje, moški pa pogosto mislijo, da morajo »igrati« vsevedna in močna bitja. Pa tudi (3) oporišča svoje identitete so skozi življenje imele ženske predvsem v družini, moški pa bolj v javnem življenju«. (Findeisen, 2001, v: Univerza za tretje življenjsko obdobje in kulturni turizem, str. 8) Tako izobraževanje v tretjem življenjskem obdobju postane za ženske pomemben vstop v javnost. Moški si ga priskrbijo drugod, v kakšnem pristočasnem društvu, v politiki, ipd.

7. Univerza za tretje življenjsko obdobje danes

Univerza za tretje življenjsko obdobje je danes največje gibanje v izobraževanju odraslih v Sloveniji in pomeni možnost izobraževanja, delovanja, druženja in učenja starejših. Je način življenja posameznika, njegove družine in lokalne skupnosti. Je možnost, da največji družbeni skupini, na kateri bo temeljila naša prihodnost, odpremo poti za vključenost v ekonomski, družbeni, socialni in politični razvoj. Je možnost boljšega življenja tudi za vse druge družbene skupine, kajti tako velike skupine prebivalcev ne moremo brez škode za nas vse pustiti ob robu družbenega življenja.

Takšno učenje je potrebno, kajti ob nenehnih spremembah se moramo nenehno učiti. Tako se izobraževanje nadaljuje vse do visoke starosti. Namenjeno je temu, da bolje razumemo sami sebe in okolje, da smo bolj neodvisni in odgovorni za življenje, najprej za svoje, nato pa še za vsa tista, ki so prepletena z našimi.

Nenazadnje pa je vseživljenjsko izobraževanje potrebno tudi za to, da smo lahko dejavni državljani, da znamo prispevati k temu, kar je skupno dobro, da imamo dovolj psihološke, ekonomske in politične moči. Tudi v obdobju po upokojitvi nam je potrebna, morda še bolj kot prej. Potrebujemo jo, da lahko še naprej prispevamo k razvoju svoje in drugih generacij.

Literatura:

Findeisen Dušana (1997). Jezikovna vzgoja na Univerzi za tretje življenjsko obdobje, magistrska naloga. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko in andragogiko.

Findeisen Dušana (1999). Izobraževanje odraslih v njihovih poznejših letih, doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko in andragogiko.

Kolbezen Marko (2001). Koliko in zakaj?, Tretješolci št. 1, Ljubljana: Univerza za tretje življenjsko obdobje, str. 12.

Šantej Alijana (2000). Univerza za tretje življenjsko obdobje v očeh novinarjev in javnosti. Ljubljana: Univerza za tretje življenjsko obdobje.

Zalokar Monika (2000). Vpliv izobraževalne biografije na izobraževanje starejših odraslih v tretjem življenjskem obdobju, diplomska naloga. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko in andragogiko.